

РОЗДІЛ 5. ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ ТА ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВО

Зан Михайло Петрович

Порівняльний аналіз етнополітичного менеджменту в Словацькій Республіці та Україні (за результатами експертного опитування)¹

УДК 323.1–047.44(437.6+477):303.62
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2020-2-177-184>

Зан Михайло Петрович
кандидат історичних наук, доцент,
докторант кафедри політології
і державного управління
Ужгородського національного
університету
вул. Університетська, 14,
Ужгород, Україна

У статті представлено порівняльний аналіз структури державних органів влади, які забезпечують управління етнонаціональних процесів у Словацькій Республіці та Україні. Дослідження є результатом експертного опитування, яке було проведено в Пряшівському самоврядному краї Словаччини та Закарпатській області України. Розглянуто три рівні етнополітичного менеджменту: урядовий, парламентський та регіональний. На думку автора, урядовий рівень етнополітичного менеджменту в Словаччині більш структурований та функціональний. Він включає мережу інституцій, які комплексно займаються публічним адмініструванням етнополітики як на рівні центру, так і периферії – поліетнічних регіонах Словаччини. Важливе місце у цьому контексті займає врегулювання так званого «ромського питання». З іншого боку, в Україні спостерігається перманентне реформування головного виконавчого органу влади, який регулює етнонаціональні проблеми українського суспільства. Однак оцінки словацьких респондентів стосовно ефективності урядового рівня етнополітики більш критичні, ніж оцінки українських опитаних.

Парламентський формат забезпечення інтересів міноритарних етнічних груп Словаччини та України схожий. В обидвох державах немає практики кооптації представників громадських організацій етнічних меншин. У Національній Раді Словаччини та Верховній Раді України діють окремі комітети, які готують нормативно-правові документи етнополітичного значення. Українські респонденти більш критично оцінили цей рівень етнополітичного менеджменту. Це узгоджується із багаторічним зволіканням українських законодавців стосовно прийняття необхідного законодавства щодо етнічних і мовних прав меншин.

Регіональний рівень етнополітичного менеджменту в Словаччині репрезентований на рівні виконавчих органів місцевого самоврядування. Зокрема, при Раді Пряшівського самоврядного краю функціонує спеціальна Комісія з питань культури та національних меншин. Натомість у Закарпатській області співіснують органи місцевого самоврядування (депутатська комісія при обласній Раді) та державного управління (Управління національностей та релігій обласної державної адміністрації та Центр культур національних меншин Закарпаття), які займаються регулюванням етнополітичних процесів у регіоні. Респонденти досить високо оцінюють ефективність регіональних інституцій етнополітичного менеджменту.

Ключові слова: етнополітичний менеджмент, етнічна меншина, Словацька Республіка, Пряшівський самоврядний край, Україна, Закарпатська область.

Вступ. Етнополітичний менеджмент включає розгалужену структуру інститутів держави, базовим завданням яких є регулювання процесів у етнонаціональній сфері життя суспільства. Вони репрезентовані на рівні центральних (уряд, парламент) і регіональних (ради, адміністрації) органів влади. Розбудова субсидіарної моделі врегулювання етнополітичних процесів є надзвичайно актуальною в країнах із поліетнічним складом населення. Словацька Республіка (далі – СР) та Україна, зокрема регіони Закарпаття та Пряшівщини, поєднані спільними історико-політичними та соціокультурними взаємозв'язками. Держави та їх суміжні регіони пов'язує досвід урегулювання / неврегулювання практично однотипних етнополі-

тичних проблем (політизація угорської етнічності, русинський громадський рух, «ромське питання»). Відтак вивчення особливостей реалізації етнополітичного менеджменту в компаративному вимірі сприятиме розробці практичних рекомендацій задля оптимізації міжетнічної взаємодії в рамках спільного геоетнополітичного ареалу Центрально-Східної Європи.

Принагідно відзначимо, що різноманітні аспекти реалізації етнополітичного менеджменту в СР представлені в публікаціях словацьких вчених Штефана Шутая, Маріана Гайдоша, Станіслава Конечного, Олександра Мушинки, Анни Юрової, Луції Бороньової; українського етнологів Павла Леньо та вітчизняних політологинь Наталі Лазар та Надії Кічери (Гички). Вперше в українській політичній науці на проблематику етнополітичного менеджменту звернули увагу вчені Віктор Котигоренко та Олександр Антонюк. Отже, дискурс

¹ Дослідження виконано за фінансової підтримки Національної стипендіальної програми Словацької Республіки SAIA (03–06.2018).

публічного управління у сфері етнонаціональних відносин в Україні згодом став предметом окремих студій Сергія Тимофєєва, Ганни Мелегач, Лариси Грицик, Вікторії Андріяш, Надії Підбережник та Кристини Червеняк. Однак, зауважимо, що проблематика етнополітичного менеджменту СР та України в рамках бінарного порівняння на основі анкетного опитування експертів ще не була предметом окремої студії в українській політичній науці.

Мета та завдання. Метою статті є порівняльне висвітлення особливостей управління й регулювання процесів у етнонаціональній сфері Словаччини та України з урахуванням експертних оцінок словацьких і вітчизняних респондентів. У контексті поставленої мети автор прагне виконати такі завдання: 1) проаналізувати структуру та функції урядового, парламентського та регіонального рівнів етнополітичного менеджменту двох країн; 2) порівняти оцінки словацьких та українських опитаних стосовно ефективності етнополітичного менеджменту в забезпеченні групових інтересів і політичного представництва етнічних меншин; 3) зробити висновки щодо можливостей удосконалення вітчизняної етнополітики на основі словацького досвіду врегулювання етнонаціональних процесів.

Методи дослідження. Впродовж квітня–червня 2018 року в рамках науково-дослідницького стажування в Інституті політології філософського факультету Пряшівського університету в Пряшеві нами було проведено анкетне опитування словацьких та українських експертів (по 25 представників із обидвох сторін). Головною метою стало з'ясування комплексу питань щодо участі етнічних меншин у суспільно-політичному житті двох країн. Зроблений акцент на співвідношенні загальнонаціонального та регіонального вимірів етнополітики СР та України. Останній, зокрема, стосується Пряшівського самоврядного краю Словаччини та Закарпатської області України. Через об'єктивні обставини результати дослідження були опрацьовані лише в 2019 році й проаналізовані на початку 2020 року.

Соціально-демографічний портрет респондентів. Серед 25-ти словацьких експертів – 16 чоловіків і 9 жінок. Більшість з них викладачі, науковці (10 чол.), а також 6 державних службовців, 5 журналістів та 4 громадських діячів. За етнічним походженням: 14 словаків, 6 українців, 3 роми, 1 русин, 1 чех. Водночас за рідномовною ідентичністю ці респонденти визначилися: 16 словацькомовними (серед них 1 – з подвійною, словацько-ромською мовною ідентичністю), 5 – україномовними, 3 – русиномовними, 1 – чеськомовний. Серед 25-ти українських експертів збережена подібна до словацької соціально-демографічна вибірка респондентів. Водночас за етнічним походженням серед них: 13 українців (серед них

1 – з українсько-угорською ідентичністю), 4 угорців, 3 русини, 2 роми, по 1 – румун, росіянин і німець. У той же час за мовною ідентичністю україномовними є 14 респондентів, 3 – угорськомовними, 3 – русино-україномовними, 2 – ромсько-україномовними, по 1 – румуномовному, російськомовному та німецькомовному. Як бачимо, різноманітність етнічної та мовної ідентифікацій, навіть на фоні невеликої вибірки респондентів, засвідчує про наявність бінарного самовизначення особистості й нетотожності етнічної та мовної ідентичностей особистості, особливо коли йдеться про населення поліетнічних прикордонних регіонів Центрально-Східної Європи.

Об'єкт студії. Словаччина належить до типу країн з поліетнічним складом населення. Невелика за кількістю населення держава (5,4 млн чол.) в етнонаціональній структурі представлена титульним етносом – словаками (80,7%), найбільш чисельними меншинами угорців, ромів і русинів (11,1%) та представниками інших етнічних груп [4]. Чисельність угорців СР становить 458 467 чол. (8,5%). Здебільшого вони проживають на півдні країни. Згідно з переписом населення 2011 року в Словаччині проживало 105 738 ромів (2%). Водночас за спеціальною методикою авторів «Атласу ромських громад» у 2019 році нараховувалося біля 400 тис. представників ромської етнічної групи (8%) [3]. Ромська громада Словаччини розселена дисперсно. Етнічна група русинів нараховує 33 482 чол.; українцями себе визначили 7 430 чол. Більшість русинів і українців проживає в Пряшівському та Кошицькому самоврядних краях, зокрема в районах (окресах) Меджилабірці, Гуменне, Свидник, Бардейов і Стара Любовня. Кількість осіб, які задекларували русинську мову як рідну, значно більша за число ідентифікованих переписом русинів – 55 469 чол., тоді як українську мову визнають рідною тільки 5 689 чол. [5]. На противагу цьому, чисельність греко-католицьких (206 871 чол.) і православних (49 133 чол.) вірників у СР дозволяє зробити висновок, що в їх середовищі домінують автохтони-русини Східної Словаччини, які одночасно ідентифікували себе етнічними словаками [6].

До типу країн з поліетнічним складом відносимо й Україну, адже за результатами останнього перепису населення етнічними українцями задекларували себе біля 78%. Майже половина (12 із 25-ти) регіонів України підпадають під критерій регіонів із поліетнічним складом, при цьому 10 із 12-ти презентують Східну й Південну Україну. Окремо варто виділити Крим, Одеську, Чернівецьку та Закарпатську області, де поліетнічність є найбільш мозаїчною, тоді як у інших регіонах України вона зумовлена домінуванням росіян на тлі незначної кількості представників інших міноритарних груп. За переписом 2001 року, росіяни в Криму склали понад 58%, а в м. Севастополі – 71,6%. Досить репрезентована

етнічна група кримських татар (12%), білорусів (1,4%), менше – вірмен, татар і євреїв. На Одещині проживало понад 20% росіян; також болгари (6,1%), молдовани (5%), гагаузи (1,1%), євреї та білоруси (по 0,5%); менше – вірмени та роми. Поліетнічним регіоном України є Буковина (Чернівецька область), де 25% населення в 2001 році склали представники меншин, зокрема – румуни (12,5%), молдовани (7,3%), росіяни (4,1%), менше – поляки, білоруси та євреї. На Закарпатті 19,5% населення репрезентоване етнічними меншинами, які проживають компактно, головним чином у сільській місцевості. Це – угорці (12,1%), румуни (2,6%), росіяни (2,5%), роми (1,1%), менше – словаки, німці, білоруси та євреї [2].

Результати. Урядовий рівень етнополітичного менеджменту. У структурі уряду СР передбачена посада урядового Уповноваженого у справах національних меншин / *Splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny*. Консультативно-координаційним органом у сфері захисту прав осіб, які належать до етнічних меншин, є Рада уряду СР з прав людини, національних меншин та гендерної рівності / *Rada vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť*. Дорадчі органи з питань захисту прав етнічних меншин функціонують також при окремих міністерствах уряду СР. Зокрема, при Міністерстві освіти, науки, досліджень та спорту діє рада з національного шкільництва / *Rada ministra školstva, vedy, výskumu a športu SR pre národnostné školstvo*, до якої входять по три представники від угорської та ромської етнічних громад та по одному представнику від русинської, української та німецької меншин. У рамках Міністерства культури СР при Секції культурної спадщини та культури меншин діє Відділ культури національних меншин / *Odbor kultúry národnostných menšín, Sekcia kultúrneho dedičstva a kultúry menšín, Ministerstvo kultúry SR*, який виконує організаційно-фінансові функції.

Особливе місце у системі етнополітичного менеджменту Словаччини займає урядовий Уповноважений з питань ромських громад / *Splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity*. Його функції стосуються широкого спектру питань інтеграції ромської етнічної групи до словацького суспільства в контексті реалізації «Стратегії інтеграції ромів до 2020 року». З 2017 року також діє Фонд підтримки культури національних меншин / *Fond na podporu kultúry národnostných menšín*, який пропорційно чисельності розподіляє державні кошти серед тринадцяти етнічних громад Словаччини.

Незважаючи на такий широкий спектр урядових інституцій, які регулюють проблематику етнічних меншин, словацькі респонденти досить критичні щодо результатів їх роботи. Зокрема, 44% опитаних зазначають, що представництво інтересів національних меншин на рівні уряду СР «є неефективним», 28% твердять, що воно «частково

забезпечує потреби національних меншин». Поряд із цим 28% опитаних позитивно («представництво є ефективним») оцінюють роботу урядових інституцій з представництва інтересів етнічних меншин.

На відміну від СР, координуючим органом із регулювання етнополітичних процесів в Україні тривалий час був Департамент у справах релігій та національностей при Міністерстві культури України. Починаючи з літа 2019 року ця інституція поступово трансформується в Державну службу України з етнополітики та свободи совісті. В кінці лютого 2020 року головою цієї установи призначено Олену Богдан. При Міністерстві культури України також діяла Експертна рада з питань етнополітики. При Міністерстві освіти і науки України у структурі Директорату дошкільної та шкільної освіти Головного управління загальної середньої та дошкільної освіти функціонує Відділ змісту освіти, мовної політики та освіти національних меншин (табл. 1).

Більшість вітчизняних респондентів (48%) констатували, що представництво інтересів національних меншин на рівні уряду України «частково забезпечує» їх потреби; 36% вказують на те, що воно є «неефективним». Тільки 8% опитаних зазначили про його ефективність. Решта 8% зауважили, що представництво інтересів меншин «не визначено в українському законодавстві», отже, реалізується лише частково, насамперед у контексті проведення різноманітних культурних заходів.

Парламентський рівень етнополітичного менеджменту. Починаючи з 1990 року аж до виборів 29 лютого 2020 року, найбільш чисельна угорська етнічна громада Словаччини мала стале партійно-парламентське представництво. На час проведення опитування в Національній Раді СР (каденція 2016–2020 років) угорська меншина була репрезентована політичною партією «Міст» / *MOST-HÍD*. Громадсько-політичні організації інших етнічних громад не були представлені в словацькому парламенті. Поряд із цим проблематикою етнічних меншин займався Комітет Національної Ради СР з прав людини та національних меншин.

Оцінюючи представництво меншин на рівні парламенту СР, більшість словацьких респондентів (48%) вказують, що воно «частково забезпечує» їх потреби; 32% констатують його неефективність; 12% не визначилися з відповіддю. Лише 8% схильні розцінювати представництво національних меншин на рівні словацького парламенту як «ефективне». Очевидно, що після втрати електоральних симпатій партією «Міст» (крім угорців, вона орієнтується на ромів і русинів – М.З.) на цьогорічних парламентських виборах оцінки представництва інтересів меншин у парламентському форматі будуть більш критичними.

В Україні, як і в Словаччині (на відміну від Румунії, Угорщини, Сербії та інших), немає практики кооптування представників організацій етнічних

Структура етнополітичного менеджменту в СР та Україні

№	Рієєнь	Словацька Республіка	Україна
1.	Уряд	а) урядовий Уповноважений СР у справах національних меншин / <i>Splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny</i> (Ласло Буковський / <i>László Bukovszky</i>); б) Рада уряду СР з прав людини, національних меншин та гендерної рівності / <i>Rada vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť</i> (Габор Гал / <i>Gábor Gál</i>); в) урядовий Уповноважений з питань ромських громад / <i>Splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity</i> (Абел Равас / <i>Ábel Ravasz</i>); г) Рада міністра шкільництва, науки, досліджень та спорту СР з національного шкільництва / <i>Rada ministra školstva, vedy, výskumu a športu SR pre národnostné školstvo</i> (Мартіна Любийова / <i>Martina Lubyová</i>); д) Відділ культури національних меншин при Секції культурної спадщини та культури меншин Міністерства культури СР / <i>Odbor kultúry národnostných menšín, Sekcia kultúrneho dedičstva a kultúry menšín, Ministerstvo kultúry SR</i> (Любіца Лашшакова / <i>Lubica Laššáková</i>).	а) Департамент у справах релігій та національностей при Міністерстві культури України (Андрій Юраш (2014–2020); / Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (Олена Богдан (2020); б) Експертна рада Міністерства культури України з питань етнополітики (Володимир Євтух); в) Відділ змісту освіти, мовної політики та освіти національних меншин Директорату дошкільної та шкільної освіти Головного управління загальної середньої та дошкільної освіти при Міністерстві освіти і науки України (Наталія Бескова).
2.	Парламент	Національна Рада СР (2016–2020): Комітет Національної Ради СР з прав людини та національних меншин / <i>Výbor Národnej rady SR pre ľudské práva a národnostné menšiny</i> (Анна Верешова / <i>Anna Verešová</i>).	Верховна Рада України VIII скликання (2014–2019): Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин (Григорій Немира). Верховна Рада України IX скликання (2019–): Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин (Дмитро Лубінець).
3.	Регіональна влада (case study)	Комісія з питань культури та національних меншин при Раді Пряшівського самоврядного краю / <i>Komisia kultúry a národnostných menšín pri Zastupiteľstve Prešovského samosprávneho kraja</i> (Юрай Бохня / <i>Juraj Bochnja</i>).	А) місцеве самоврядування (Постійна комісія з питань освіти, науки, культури, духовності, молодіжної політики, фізкультури і спорту, національних меншин та інформаційної політики Закарпатської обласної ради (Льдіко Орос); б) державне управління (Управління національностей та релігій Закарпатської обласної державної адміністрації (Йосип Резеш; Центр культур національних меншин Закарпаття (Марія Моца).
4.	Інші інституції	Фонд підтримки культури національних меншин / <i>Fond na podporu kultúry národnostných menšín</i> (Норберт Молнар / <i>Norbert Molnár</i>).	–

громад до парламенту за позитивно-дискримінованим принципом. Водночас до Верховної Ради України (далі – ВРУ) входять депутати, відомі лідери, репрезентанти громадських і політичних організацій, які одноосібно або у складі певних груп актуалізують проблематику захисту групових інтересів етнічних меншин України. Найбільш резонансним у політичній історії України стало утворення 5 березня 1996 року міжфракційного

депутатського об'єднання національних меншин у ВРУ з метою привернення уваги парламентарів до забезпечення в Конституції України прав і свобод людини, зокрема представників етнічних громад. Депутатська група об'єднала 18 народних депутатів. Серед її лідерів були представник від угорців Закарпаття Михайло Товт і репрезентант румунів Чернівецьчини Іон Попеску. Принагідно також зауважимо, що тільки в 2012 році (вперше

з часів незалежності України – М.З.) відбулися парламентські слухання у ВРУ щодо етнонаціональної ситуації та ефективності етнонаціональної політики в державі. Активну участь у слуханнях взяли представники органів державної влади, громадських організацій етнічних меншин, провідних наукових установ України.

У структурі ВРУ VIII скликання (2014–2019) у провладній фракції партії «Блок Петра Порошенка» були представлені відомі кримськотатарські громадсько-політичні діячі Мустафа Джемільєв і Рефат Чубаров та лідер угорців України Василь Брензович. До складу фракції партії «Опозиційний блок» входив президент Всеукраїнського єврейського конгресу Вадим Рабінович, а до складу депутатської групи «Воля народу» – президент Українського єврейського комітету Олександр Фельдман. До групи партії «Відродження» входив президент Асоціації болгар України Антон Кіссе. Серед депутатського складу в українському парламенті досить вагомою була частка етнічних євреїв (Юхим Звягільський, Юлій Іоффе, Анатолій Гіршфельд, Борислав Розенблат, Борислав Береза, Михайло Добкін, Георгій Логвинський, Євгеній Геллер, Яків Безбах та інші), росіян (Вадим Новинський, Євгеній Мураєв, Сергій Куніцин, Єгор Соболев та інші), репрезентантів інших етнічних громад. Водночас підкреслимо, що вони не виражали етнокультурні інтереси організацій етнічних меншин України. До прикладу, Григорій Тіміш (вихідець із с. Купка Глибоцького району Чернівецької області) був обраний народним депутатом від 203 округу з центром у м. Новоселиця, де компактно проживають румуни. Він входив до фракції Блоку Петра Порошенка й був співголовою групи з міжпарламентських зв'язків з Румунією і входив до складу міжфракційних об'єднань «Буковина» та «Карпати».

Серед обраних 21 липня 2019 року народних депутатів ВРУ IX скликання є також чимало представників етнічних меншин, які безпосередньо не репрезентують їх інтереси. Це, зокрема, депутати від мажоритарних округів і політичних партій: євреї за походженням Ігор Фріс (округ № 84), Вадим Рабінович (президент Всеукраїнського єврейського конгресу), Григорій Суркіс, Юлій Іоффе, вірменин Суто Мамоян («Опозиційна платформа – За життя»), Олександр Фельдман (президент Українського єврейського комітету; округ № 174), аварець Муса Магомедов (округ № 45), татарин Олександр Абдуллін (ВО «Батьківщина»), грузин Давид Арахамія («Слуга народу»), росіянин Вадим Новинський (округ № 57) та ін. [1, с. 98].

Підтримавши колишнього Президента Петра Порошенка, два кандидати від кримськотатарської громади, Мустафа Джемільєв (6 номер) та заступник глави Меджлісу Ахтем Чийгоз (9 номер), були залучені до списків політичної партії «Європей-

ська солідарність» й стали народними депутатами нинішнього складу парламенту. Колишній радник уповноваженого Президента України у справах кримськотатарського народу, делегат Курултая кримськотатарського народу Рустем Умеров пройшов до ВРУ за списками партії «Голос» (18 номер) [1, с. 99]. У виборчому окрузі № 142, який включає Арцизький, Саратський, Тарутинський райони та частини Болградського й Кілійського районів Одеської області з центром у м. Арциз, вже третій раз, після виборів 2012 та 2014 років, перемогу серед дванадцяти кандидатів отримав президент Асоціації болгар України Антон Кіссе. В окрузі № 203 (частина Садгирського району м. Чернівці, Герцаївський, Глибоцький, Новоселицький та частина Сторожинецького районів Чернівецької області з центром у м. Новоселиця), де компактно проживають представники румунської етнічної громади, перемогу отримав директор Чернівецького обласного центру фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», представник політичної партії «Слуга народу» Георгій Мазурашу. Проте він безпосередньо не представляє етнокультурні інтереси ні румунської, ні молдовської етнічної громади регіону [1, с. 99–101]. Угорська етнічна меншина через комплекс об'єктивних та суб'єктивних чинників наразі не має свого представника у ВРУ [7].

Варто зауважити, що структурним підрозділом, який безпосередньо займався питаннями етнонаціональної політики у ВРУ VIII скликання, був Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин (голова Григорій Немирдя). До його складу були залучені такі відомі фахівці та експерти, репрезентанти інтересів етнічних меншин України, як Вадим Рабінович, Олександр Фельдман, Мустафа Джемільєв, Рефат Чубаров, Василь Брензович. Водночас у структурі ВРУ IX скликання серед новостворених 23 комітетів вирізняється Комітет з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономній Республіці Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин, який очолив Дмитро Лубінець (депутатська група «За майбутнє»). Прикметно, що до його складу включені представники від кримськотатарської громадськості Рустем Умеров («Голос») та Ахтем Чийгоз («Європейська солідарність») і репрезентант єврейської спільноти України Вадим Рабінович («Опозиційна платформа – За життя»). Окрім діяльності парламентського комітету, певну роль у сфері захисту прав осіб, які належать до етнічних меншин, виконує інститут Уповноваженого ВРУ з прав людини (Людмила Денісова).

Через відсутність етнополітичної моделі парламентської репрезентації етнічних меншин, подібної до Румунії, Угорщини чи Сербії, думки вітчизняних експертів звелися до того, що репрезентація на

рівні ВРУ «частково забезпечує потреби національних меншин» (64%); «представництво є неефективним» (32%). Тільки один опитаний вказав про ефективність представництва інтересів меншин на рівні парламенту.

Регіональний рівень етнополітичного менеджменту. На рівні місцевого самоврядування досліджуваного нами регіону СР етнополітичний менеджмент представлений Комісією з питань культури та національних меншин при Раді Пряшівського самоврядного краю / *Komisia kultúry a národnostných menšín pri Zastupiteľstve Prešovského samosprávneho kraja*. На місцях також функціонують офіси урядового Уповноваженого з питань ромських громад. Більшість словацьких респондентів (64%) констатують, що ці органи «частково забезпечують потреби національних меншин»; 24% вказують на їх неефективність; лише 8% визначають ефективність місцевого самоврядування у репрезентації інтересів етнічних меншин. Один респондент, зокрема, зауважив, що система представництва на місцях є ефективною, однак репрезентанти русинської етнічної громади не використовують її потенціал для повноцінного забезпечення власної національно-культурної автономії.

Управління етнополітичними процесами на рівні місцевого самоврядування в поліетнічних регіонах України представлено однією з депутатських комісій обласних рад. У складі Закарпатської обласної ради народних депутатів діє постійна комісія з питань освіти, науки, культури, духовності, молодіжної політики, фізкультури і спорту, національних меншин та інформаційної політики. Її очолює Ільдико Орос, представник Закарпатської обласної організації політичної партії «КМКС» Партія угорців України та голова Закарпатського угорськомовного педагогічного товариства.

На регіональному рівні етнополітичний менеджмент в Україні представлений також відповідними управліннями культури, національностей та релігій при обласних державних адміністраціях. Вони займаються моніторингом етнополітичної ситуації в регіонах, співпрацюють з громадськими організаціями етнічних меншин, реалізують регіональні програми захисту етнокультурних потреб меншин тощо. До прикладу, Управління національностей та релігій (окремо також діє Департамент культури – М.З.) Закарпатської обласної державної адміністрації (начальник Йосип Резеш, угорець за етнічним походженням – М.З.) реалізує такі програми: 1) «Центр культур національних меншин Закарпаття на 2016–2020 роки»; 2) «Програма забезпечення розвитку освіти, культури, традицій національних меншин області на 2016–2020 роки»; 3) «Ромське населення Закарпаття» на 2016–2020 роки. Для покращення становища ромів Закарпатської області реалізовувався План заходів з реалізації в області Стратегії захисту та інте-

грації в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року.

Варто зазначити, що з 1999 року в Закарпатській області функціонує Центр культур національних меншин Закарпаття. Він виступає своєрідним дискусійним майданчиком взаємодії, з одного боку, представників громадських організацій етнічних меншин, а з іншого – державної влади та громадськості. Діяльність Центру спрямована на «реалізацію державної політики у сфері задоволення етнокультурних потреб національних меншин, відродження, збереження і розвитку в області їхніх культур, мов, звичаїв та традицій».

Більшість респондентів позитивно оцінюють забезпечення представництва етнічних меншин на рівні місцевого самоврядування на Закарпатті: 48% констатують його ефективність; 36% – часткове забезпечення потреб національних меншин. Лише 12% вказують на неефективність представництва інтересів меншин на рівні місцевої влади краю, 8% констатують незбалансованість у забезпеченні інтересів меншин, пріоритетність угорців й зволікання з інтересами інших громад, зокрема закарпатських ромів, румунів, словаків та інших.

Висновки. Таким чином, структура етнополітичного менеджменту СР порівняно з Україною більш стабільна й функціональна. Вона представлена урядовим Уповноваженим у справах національних меншин, Радою уряду СР з прав людини, національних меншин та гендерної рівності, дорадчими органами з питань захисту прав етнічних меншин при Міністерстві освіти, науки, досліджень та спорту й Міністерстві культури СР, урядовим Уповноваженим з питань ромських громад, Фондом підтримки культури національних меншин. Департамент у справах релігій та національностей при Міністерстві культури України наразі трансформується у Державну службу з етнополітики та свободи совісті. Він матиме регіональні представництва в областях із поліетнічним складом населення. Незважаючи на структурно-функціональні диспропорції двох країн, порівняно з українськими, словацькі респонденти більш критичні щодо ролі урядових інституцій у забезпеченні інтересів етнічних меншин СР.

З іншого боку, опитані в Україні більш критично, ніж словацькі респонденти, ставляться до парламентського формату представництва інтересів етнічних меншин. Більшість переконана, що він лише частково забезпечує потреби етнічних меншин. Варто підкреслити, що українські парламентарі тривалий час зволікають з прийняттям законопроектів, які безпосередньо стосуються прав етнічних меншин. Лояльнішими є думки респондентів, особливо українських, стосовно регіонального рівня етнополітичного менеджменту. На Закарпатті його ефективно репрезентує окрема депутатська комісія Закарпатської обласної ради,

Управління національностей та релігій Закарпатської обласної державної адміністрації та Центр культур національних меншин Закарпаття.

Враховуючи сказане вище, необхідно констатувати, що перспективним напрямом подальших студій етнополітичного менеджменту може стати детальний аналіз проблеми врегулювання «ромського питання» в СР, зокрема через вивчення структури, функцій та практичного досвіду урядової інституції Уповноваженого з питань ромських громад.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зан М.П. Політичне представництво етнічних меншин України у контексті парламентської виборчої кампанії 2019 року. *Актуальні наукові дослідження різноманітних соціальних процесів сучасного суспільства*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 13–14 вересня 2019 року). Одеса : ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2019. С. 98–103.

2. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. *Державний комітет статистики. Всеукраїнський перепис населення 2001*. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (дата звернення: 12.11.2018).

3. Ábel Ravasz predstavil nový Atlas rómskych komunit – trendy sú pozitívne. URL: https://www.minv.sk/?spravy_rk&sprava=abel-ravasz-predstavil-novy-atlas-romskych-komunit-trendy-su-pozitivne (дата звернення: 12.03.2020).

4. Tab. 10. Obyvateľstvo SR podľa národnosti – sčítanie 2011, 2001, 1991. *Štatistický úrad Slovenskej Republiky*. URL: https://www7.statistics.sk/wps/wcm/connect/1f62189f-cc70-454d-9eab-17bdf5e1dc4a/Tab_10_Obyvateľstvo_SR_podľa_narodnosti_sčítanie_2011_2001_1991.pdf?MOD=AJPERES&CVID=knLHmhe&CVID=knLHmhe (дата звернення: 20.02.2019).

5. Tab. 11. Obyvateľstvo SR podľa materinského jazyka – SODB 2011, 2001. URL: https://www7.statistics.sk/wps/wcm/connect/65804666-cc85-4ac6-bacd-acb0bba52ed8/Tab_11_Obyvateľstvo_SR_podľa_materinskeho_jazyka_SODB_2011_2001.pdf?MOD=AJPERES&CVID=knLHmAz&CVID=knLHmAz (дата звернення: 20.02.2019).

6. Tab. 14. Obyvateľstvo SR podľa náboženského vyznania – sčítanie 2011, 2001, 1991. URL: https://www7.statistics.sk/wps/wcm/connect/54eb0cba-ec99-4549-8a33-5c86eead59c1/Tab_14_Obyvateľstvo_SR_podľa_nabozenskeho_vyznania_sčítanie_2011_2001_1991.pdf?MOD=AJPERES&CVID=knLHnky&CVID=knLHnky (дата звернення: 20.02.2019).

7. Zán M. The 2019 Ukrainian parliamentary election: why did ethnic Hungarian candidates fail in Transcarpathia? *International Centre for Ethnic and Linguistic Diversity Studies*. URL: <http://www.iclds.org/2019/08/12/the-2019-ukrainian-parliamentary-election-why-did-ethnic-hungarian-candidates-fail-in-transcarpathia/> (дата звернення: 22.03.2020).

REFERENCES:

1. Zán, M.P. (2019). Politychne predstavnytstvo etnichnykh menshyn Ukrainy u konteksti parlamentskoi vyborchoi kampanii 2019 roku [The Political Representation of Ethnic Minorities of Ukraine in the Context of the 2019 Parliamentary Election Campaign]. *Aktualni naukovi doslidzhennia riznomanitnykh sotsialnykh protsesiv suchasnoho suspilstva: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (m. Odesa, Ukraina, 13–14 veresnia 2019 roku). Odesa : HO “Prychornomoorskyi tsentr doslidzhen problem suspilstva”, pp. 98–103 [In Ukrainian].

2. Pro kilkist ta sklad naseleennia Ukrainy za pidsumkamy Vseukrainskoho perepysu naseleennia 2001 roku [About the Number and Composition of Population in Ukraine According to the Results of All-Ukrainian Population Census 2001]. [Online] Available from: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/> (Accessed: 12.11.2018) [In Ukrainian].

3. Ábel Ravasz predstavil nový Atlas rómskych komunit – trendy sú pozitívne [Abel Ravasz Presented the New Atlas of Roma Communities – Trends are Positive]. [Online] Available from: https://www.minv.sk/?spravy_rk&sprava=abel-ravasz-predstavil-novy-atlas-romskych-komunit-trendy-su-pozitivne (Accessed: 12.03.2020) [In Slovak].

4. Tab. 10. Obyvateľstvo SR podľa národnosti – sčítanie 2011, 2001, 1991 [Tab. 10. Population of SR by Nationality – Census 2011, 2001, 1991]. [Online] Available from: https://www7.statistics.sk/wps/wcm/connect/1f62189f-cc70-454d-9eab-17bdf5e1dc4a/Tab_10_Obyvateľstvo_SR_podľa_narodnosti_sčítanie_2011_2001_1991.pdf?MOD=AJPERES&CVID=knLHmhe&CVID=knLHmhe (Accessed: 20.02.2019) [In Slovak].

5. Tab. 11. Obyvateľstvo SR podľa materinského jazyka – SODB 2011, 2001 [Population of SR by Mother Tongue – SODB 2011, 2001]. [Online] Available from: https://www7.statistics.sk/wps/wcm/connect/65804666-cc85-4ac6-bacd-acb0bba52ed8/Tab_11_Obyvateľstvo_SR_podľa_materinskeho_jazyka_SODB_2011_2001.pdf?MOD=AJPERES&CVID=knLHmAz&CVID=knLHmAz (Accessed: 20.02.2019) [In Slovak].

6. Tab. 14. Obyvateľstvo SR podľa náboženského vyznania – sčítanie 2011, 2001, 1991 [Population of SR by Religion – Census 2011, 2001, 1991]. [Online] Available from: https://www7.statistics.sk/wps/wcm/connect/54eb0cba-ec99-4549-8a33-5c86eead59c1/Tab_14_Obyvateľstvo_SR_podľa_nabozenskeho_vyznania_sčítanie_2011_2001_1991.pdf?MOD=AJPERES&CVID=knLHnky&CVID=knLHnky (Accessed: 20.02.2019) [In Slovak].

7. Zán M. The 2019 Ukrainian parliamentary election: why did ethnic Hungarian candidates fail in Transcarpathia? *International Centre for Ethnic and Linguistic Diversity Studies*. [Online] Available from: <http://www.iclds.org/2019/08/12/the-2019-ukrainian-parliamentary-election-why-did-ethnic-hungarian-candidates-fail-in-transcarpathia/> (Accessed: 22.03.2020).

Comparative analysis of ethnopolitical management in the Slovak Republic and Ukraine (on the results of expert survey)

Zan Mykhaylo Petrovych

Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor,
Doctoral Student at the Department
of Political Science
and Public Administration
Uzhhorod National University
University str., 14, Uzhhorod, Ukraine

The article presents a comparative analysis of the state authorities structure for management of ethno-national processes in the Slovak Republic and Ukraine. The study is the result of expert survey conducted in the Prešov Self-Governing Region in Slovakia and Transcarpathian Region in Ukraine as well. Three levels of ethnopolitical management are considered: governmental, parliamentary and regional. In the author's opinion, the government level of ethnopolitical management in Slovakia is more structural and functional. It includes a network of institutions that are comprehensively engaged in the public administration of ethnopolitics at the center and periphery levels, in the multi-ethnic regions of Slovakia. The regulation of so-called "Roma question" in this context takes a very prominent place. On the other hand, there is a permanent reform of the main executive body in Ukraine, which regulates ethno-national problems of Ukrainian society. However, the assessments of Slovak respondents regarding the effectiveness of the government level of ethnopolitics are more critical than the Ukrainian respondents.

The parliamentary dimension for minority interest promotion in Slovakia and Ukraine is similar. There is no practice of co-opting representatives of NGOs in both countries. There are separate Committees in the National Council of Slovakia and the Verkhovna Rada of Ukraine, which prepare legal normative documents with ethnopolitical importance. This level of ethnopolitical management by Ukrainian respondents more critically estimated. This is in accordance with the prolonged delay of Ukrainian legislators in adopting of necessary legislation on ethnic and linguistic rights of minorities.

The regional level of ethnopolitical management in Slovakia is represented at the level of executive bodies of local self-government. In particular, a special Commission on Culture and National Minorities is functioning at the Council of the Presov Self-Governing Region. Instead of this, in Transcarpathian region, the bodies of local self-government co-exist (the Deputy Commission at the Regional Council) and public administration (the Office of Nationalities and Religions of the Regional State Administration and the Center for Cultures of National Minorities of Transcarpathia), which regulate ethnopolitical processes in the region. The effectiveness of regional institutions of ethnopolitical management by respondents is rated very highly.

Key words: ethnopolitical management, ethnic minority, Slovak Republic, Prešov Self-Governing Region, Ukraine, Transcarpathian region.